

TA'LIM JARAYONIGA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH IMKONIYATI

M.O.Mustafoyeva, * B.G. Kodirov, F.Raxmanova

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali.

*Samarqand davlat tibbiyot universiteti.

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada ta'lim jarayoni zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari tahlili keltirilgan.*

***Tayanch so'zlar:** ta'lim innovatsiyalari, texnologik yondashuv, loyihalashtirish, loyihalashtirish metodi, ta'lim modeli, identifikasiyalangan o'quv maqsadlari, o'quv maqsadlari taksonomiyasi.*

***Ключевые слова:** образовательная инновация, технологический подход, дизайн, метод проектирования, образовательная модель, выявленные цели обучения, таксономия целей обучения.*

***Key words:** educational innovation, technological approach, design, design method, educational model, identified learning goals, taxonomy of learning goals.*

Jahon mamlakatlarida ta'lim tizimini rivojlanishi muhim e'tibor talab qilayotgan masalalardan biri sifatida qaraladi. Shu singari mamlakatimiz ham ta'lim sohasini yuksak saviyada rivojlantirishni asosiy vazifa sifatida belgilagan. Biz ta'limda islohotni hamisha jamiyatni istagiga qaratamiz. Chunki ta'lim istemolchilari tomonidan ehtiyoj asosida ta'lim mazmuni o'rganilib boriladi. Ta'lim tizimidagi kiritilayotgan yangi munosabatlarning bu singari o'ziga xos jihatlar an'anaviy ta'limdagidan farq qilishi kerak. O'quvchilarning ta'lim jarayonidagi mustaqilligi va o'quv faoliyatini boshqarilishi, balki belgilangan maqsadga yo'naltirish muhim hisoblanadi. O'quv faoliyatini hamkorlikda tashkil etish uchun ularni pedagogik faoliyatga ongli ravishda yo'naltirish va biror-bir faoliyatni buyruq orqali amalga oshirmasdan, balki qiziqishlar orqali bajariladi. O'quvchilarni fan bo'yicha o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini yanada orttirish, shaxsning ehtiyoji va qiziqishlarini chegaralamasdan erkin tanlash huquqi asosida amalga oshiriladi. Bu esa pedagogik texnologiyaning texnologik yondashuvga asoslanadi. Texnologik yondashuv odatda tayyor mahsulot (ishlab chiqarish texnologiyasiga o'xshashligi) saralab olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llaniladigan metodlar to'plami tushuniladi.

Oldindan rejalashtirib qo'yilgan maqsadlarga erishishda kutilgan natijalar kafolatli metodlar majmuasi tushuniladi. Agar metod bilishning yo'lini, tadqiqot etsa yoki biror faoliyatdagi ma'lum amaliyot va nazariy bilimlar sohasini egallashni harakatlarini anglatsa, usullar majmuasi sifatida tushunsak, pedagogik texnologiyaning ta'lim usuli, ma'lum ma'noda ta'lim-tarbiya jarayonlarini samarasini, vositalarini, shakl va metodlarini bildiradi.

Pedagogik texnologiyani an'anaviy o'qitish metodikasidan farqlovchi belgilari ko'p. Pedagogik texnologiya an'anaviy metodikadan, avvalo, maqsadlarning aniq qo'yilishi va unga erishishi bilan farqlanadi. Pedagogik texnologiya usuli tarkibiy qismiga ta'limning umumiy maqsadlari(o'qituvchi va o'quvchining maqsadlari)ni ishlab chiqish, ta'lim maqsadlarini nazorat(test) topshiriqlarida o'tkazish, maqsadga erishish usullari kiradi.

Loyihalashtirish faoliyati o'quvchilar bilan ishlashni tashkillashtirishning eng ommabop shaklidir. Loyihalash metodi - o'qitishning tashkillashtirilishi bo'lib, o'quvchilar rejalashtirish va amaliy vazifalarni bajarishlari orqali loyiha ko'rinishida bilim oladi. Loyihalashtirish metodini qo'llash natijasida loyiha(proyekt) ko'rinishidagi bilim o'zlashtiriladi.

O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni ifodalovchi hamkorlik pedagogikasiga tayanib, o'quvchilarning birgalikda ta'lim olishlari amalga oshiriladi. O'quvchilarni hamkorlikda ta'lim olishlari, ta'lim jarayonlarini o'quvchilar bilan loyihalashtirish zamonaviy pedagogik texnologiyalarning asosiy metodlari hisoblanadi.

O'quv-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy qilish pedagogdan o'z ustida muhim ishlashni talab etadi. Pedagog o'zida unga yordam beruvchi tashqi imkoniyatlardan foydalanishi, ya'ni, nazariy- amaliy, o'quv qurollari va vositalari mavjudligi haqida to'liq ma'lumotlarga ega bo'lishi kerak. Pedagog o'zidagi mavjud ma'lumot va imkoniyatlar asosida qaralayotgan ta'lim yo'nalishi bo'yicha ma'lumotlar hamda ilg'or o'qitish uslublarini ko'zlagan maqsadga yo'naltirish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Pedagogda shakllangan bilimlar, ko'nikma va malakalar, o'qitish vositalaridan foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar imkoniyatlarini maqsadga muvofiq yo'naltira olish qobiliyatlarini rivojlantirishi, u davlat ta'lim standartlari asosida ta'lim oluvchiga aniq maqsadini belgilab beradi. Bu esa, o'z navbatida, pedagogik texnologiyalarni qo'llash rejasini ishlab chiqishga, ya'ni vazifalarini belgilab olishga olib keladi. Belgilangan maqsad va vazifalarni e'tiborga olgan holda ta'limning harakatchan modeli yaratiladi. Modelni ishlab chiqish asosan tizimli yondashuv uslubi, maqsadlar tizimini yaratish va unga erishish ketma- ketligiga asoslangan holda olib boriladi. Ta'lim modelini

yaratish zamonaviy ta'lim texnologiyasining asosiy talablaridan biridir.

“T'alim yuzasidan qonuniy hujjatlar” pedagogik raqobatbardosh mutahassislarni tayyorlash yuzasidan zamonaviy talablar majmuini belgilab beradi. Bir-biriga bog'liq bo'lgan talablarning majmui, pedagogning umumlashtirilgan modelini tashkil etadi. Umumlashgan modelga muvofiq asosiy talablar quyidagilardan iborat, ya'ni:

- Pedagogning ta'lim berish mahorati;
- Pedagogning tarbiyalay olish mahorati;
- ta'lim-tarbiya jarayonida inson omilini ta'minlovchi shaxs fazilati;
- ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish va nazorat qila olish mahorati.

Bugungi kunda O'zbekistonda jahon ta'lim maydoniga kirishga yo'naltirilgan yangi ta'lim tizimi qaror topmoqda. Bu jarayon bilan bir vaqtda pedagogik o'quv-tarbiya jarayonining nazariyasi va amaliyotida sezilarli o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Ta'limdagi yondashuvlar tarkibi o'zgarimoqda va boshqacha munosabatlar, Pedagogik mintalitetlar o'rnatilmoqda. Ta'lim tizimi yangi axborotlar bilan ishlash qobiliyati ijodiy yechimining ta'lim dasturini individuallashtirishga qaratilishi bilan boyitilmoqda.

Ta'lim - pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchi-talaba bilan o'qituvchi (pedagog) ning shaxsga yo'naltirilgan o'zaro munosabatlari hisoblanadi. Ijtimoiy bilimga teng bo'lgan pedagogik texnologiyalarning tashkil topishida fanning roli ortib bormoqda.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning psixologik-pedagogik nuqtayi nazardan takomillashuvining asosiy yo'nalishlari quyidagilar bilan ifodalanadi:

- o'quvchining yodlashdan eslab qolish funksiyasiga o'tishi, ya'ni
- o'zlashtirilganini ishlatish imkonini beruvchi aqliy rivojlanish jarayoniga o'tishi;
- o'rtacha o'quvchiga yo'naltirilganlikdan o'qitishning tabaqalashgan va individuallashtirilgan dasturlariga o'tish;
- o'quvchining tashqi motivasiyasidan ichki ma'naviy tartibga o'tish.

Ta'limda zamonaviy didaktika va ta'lim tarkiblarining samaradorligini oshirish, yangi g'oya va texnologiyalarning ilmiy ishlab chiqilishi va amaliy asoslanishiga o'tilmoqda. Bunda har xil pedagogik tizim bilan o'qitish texnologiyalari o'rtasida bog'liqlik, amaliyotda davlat ta'lim tizimining yangi shakllarining aprobasiyasi, hozirgi zamon sharoitida o'tmishning pedagogik tizimlarini qo'llash muhim hisoblanadi. Pedagogik texnologiya paydo bo'lgunga qadar boshqa masalalar qatorida murakkab qurilma va jarayonlar o'rganiladigan ta'lim tizimi doirasida aynan ta'lim jarayonini yetarlicha samarali loyihalash qoidasi ishlab chiqilmadi. Bu bo'shliqni

pedagogik texnologiya pedagogning loyihalashtirilgan o'quv jarayoniga ijodiy yondashuvi uchun keng o'rin qoldirgan holda to'ldiradi. Pedagogik texnologiyaning o'ziga xos tomoni shundan iboratki, unda o'quv maqsadlariga so'zsiz erishish o'quv jarayonida loyihalashtiriladi va amalga oshiriladi. Texnologik yondashuv, eng avvalo, yuzakilikda emas, balki rejalashtirilgan natijani amalga oshirish imkonini beruvchi konstruktiv, ko'rsatmali sxemada o'z ifodasini topadi.

Maqsadga yo'naltirilganlik, jarayon natijalarining tashxisli tekshiruvi o'quv jarayonining barcha qirralarini qayta ishlab chiqish davriga mujassamlashtirish imkonini yaratadi. U asosan o'z ichiga quyidagilarni oladi:

- ta'limda umumiy maqsadning qo'yilishi;
- tuzilgan umumiy maqsaddan aniq maqsadga o'tish;
- o'quvchi-talabalarning bilim darajalarini dastlabki (tashxisli) baholash;
- bajariladigan o'quv ishlari majmuasi (bu bosqichda teskari bog'lanish asosida zudlik bilan ta'lim jarayoniga tuzatish kiritish bo'lishi lozim); - natijani baholash.

O'quv maqsadlarining to'liq standartlashtirish me'yori quyidagicha bo'lishi mumkin: a) yuqori, ammo mutlaq emas; b) mutlaq.

Birinchi dan jarayon maqsadning murakkabligi tufayli uni to'liq kuzatuvchan xatti-harakatlar turiga aylantirish imkonini bermaydi, davr to'laligicha qayta ishlab chiqilmaydi. Ikkinchi dan konveyrli jarayon bo'lgan ta'limning reproduktiv turi bilan ish yuritiladi.

O'quv jarayonining barcha bosqichlarida butun tizimning asosiy texnologik jihati - o'quv jarayonining so'nggi natijalariga yo'naltirilganligini kuzatish mumkin.

Umumiy ko'rinishda pedagogik texnologiya tarkibiga quyidagilar kiradi:

- identifikasiyalangan o'quv maqsadlarini ishlab chiqish;
- o'quv maqsadlari taksonomiyasi;
- o'quv maqsadlarini nazorat topshiriqlariga aylantirish;
- maqsadga erishish usullari;
- erishilgan o'quv maqsadlarini baholash.

Pedagogik texnologiyani tushunishning asosiy yo'li aniq belgilangan maqsadlarga qaratilganlik, ta'lim oluvchi bilan muntazam o'zaro aloqani o'rnatishdir. O'zaro aloqa pedagogik texnologiya asosini tashkil qilib, o'quv jarayonini to'liq qamrab oladi. O'qituvchi o'z oldiga o'quvchilar o'quv materialining mazmunini tushunib, o'zlashtirib, ma'lum bilimlarni egallab, amaliyotda qo'llashga o'rgansin degan maqsadni qo'yadi. Pedagogik maqsadga erishganlik yoki erishmaganlikni bilishning aniq vositalari bo'lgandagina, o'qituvchi o'zining mehnati samarali ekanligiga va tanlagan metodlari maqsadga muvofiqligiga yoki aksincha, samarasiz ekanligiga ishonch hosil qilishi mumkin.

M.V.Klarin fikri bo'yicha o'qituvchilar tomonidan maqsadlarni belgilashning o'ziga xos usullari quyidagicha:

1. O'quv materialining rejasidan kelib chiqib, maqsadni belgilash.
2. Maqsadni o'qituvchi faoliyati orqali aniqlash.
3. O'quvchining intellektual, emotsional, shaxsiy rivojlanish ichki jarayonlari va qonuniyatlari orqali o'quv maqsadini qo'yish.

O'qitishning maqsadi ta'lim mazmuni, o'qituvchining yoki o'quvchining faoliyati orqali belgilash ta'limda kutilayotgan natijalar haqida aniq taassurotga ega bo'lishga imkon bermaydi.

Umuman olganda, ta'lim jarayonida vazifalarni o'lchash, aniqlash, o'qitishni qayta takrorlash imkoniga ega bo'lish uchun har bir maqsadga erishish mezonini bilish kerak, ya'ni ta'lim maqsadi shunday qo'yilishi kerakki, unga erishganlik haqida aniq xulosa chiqarish mumkin bo'lsin. Mashg'ulot mazmuni deganda, o'quvchida o'qitish jarayonida egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar hajmi hamda xarakteri tushuniladi. Mashg'ulot mazmunini loyihalashga o'tganda pedagogik tizimning birinchi elementi - maqsad bilan o'zaro farqlanadigan tomonlarini hisobga olish kerak bo'ladi.

Pedagogik tizimning maqsadini belgilashda, uning o'quvchilar o'rganishi lozim bo'lgan ro'yxati keltiriladi va ular mashg'ulot maqsadini aniqlash uchun xizmat qiladi. Mashg'ulot mazmunini saralashda ma'lumotlarning umumiy hajmidan asosiy qismi ularga yetkaziladi. Dasturda mashg'ulot materiallari tushunarli tarzda berilishi muhim. Buning uchun u ma'lum murakkablik darajasida bayon etiladi. Shu boisdan didaktikada "oddiydan murakkablikka" qoidasi mavjud. Bu qoidaga mashg'ulot mazmunini izchil va ketma-ket yoritishda rioya qilinadi.

Dastur o'qitish darajasi ilmiy-nazariy va siyosiy jihatdan qanday bo'lish kerakligini, o'quvchilarda dunyoqarashning qaysi qirralarini shakllantirish zarurligini ko'rsatsa, darslik bu muammolarni aniq tushuntirib beradi. Mashg'ulot mazmuni ma'lum qonuniyatlar asosida didaktik tayyorlanmas ekan, uni belgilagan vaqt davomida egallash murakkab kechadi, ba'zan bu mazmun o'quvchilarning o'zlashtirish qobiliyatiga mos kelmay qoladi. Shuning uchun ularning bilimlarni egallashini osonlashtirish maqsadida mashg'ulot mazmuniga nimadir kiritish yoki pedagog to'plagan boshqa bir usullarni taklif etish kerak bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Sapaev J. et al. Development of automated water detection device //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020018.
2. Мустафоев А. Informatika fanini o‘qitishda masofaviy ta’lim tizimidan foydalanishning qulayliklari //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 191-193.
3. Mustafоеv A. I. et al. ENHANCING CHARACTERISTICS OF A CERAMIC PRODUCT FROM LOCAL RAW MATERIALS PRODUCED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE IN A NON-CONVENTIONAL MODE //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 202-210.
4. Mustafоеv A. I. et al. TECHNOLOGICAL FEATURES OF THE SELECTION OF LOCAL RAW MATERIALS TO BE PREPARED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 266-273.
5. Mustafоеv A. I. et al. STABILIZATION PROCESSES OF CERAMIC MATERIALS BASED ON LOCAL RAW MATERIALS PROCESSED IN A SOLAR DEVICE //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 258-265.
6. Mirzaev B. S. et al. Study of the technological possibilities of the large sungache in localization of imported ceramic stoves //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing, 2023. – Т. 2789. – №. 1.
7. Abduganiyev A., Mustafoyeva M. Educational resources based on virtual reality //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 2035-2042.
8. Мустафоева М. Talabalarni induvidual ta ‘lim trayektoriyasi orqali oqitishning samaradorligi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 88-90.
9. Мустафоева М. Induvidual ta ‘lim trayektoriyasi-talabaning ta ‘lim sohasidagi shaxsiy imkoniyatlarini amalga oshirishning induvidual yonalishi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 87-88.

10. Oltinbekovna M. M. PSYCHOLOGICAL APPROACH TO TEACHING A FUTURE PHYSICS TEACHER //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 5. – C. 86-92.

11. Oltinbekovna M. M. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – C. 622-625.

12. Munajat M. INDIVIDUAL TA'LIM TRAYEKTORIYASI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2023. – C. 36-41.

13. Suvanova L. S. et al. Studying the technological possibilities of the large sun face in the localization of imported jewelry stones //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – T. 2432. – №. 1. – C. 020016.